

Opinia biegłego – jej formy, cechy i rodzaje

Forensic expert opinion-forms, features and types

DANUTA HAJDUKIEWICZ

Z Kliniki Psychiatrii Sądowej
Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Pruszkowie

STRESZCZENIE. *Cel.* Przedstawiono podstawowe formy, cechy i rodzaje opinii sądowo-psychiatrycznych. *Poglądy.* Sąd zasięga opinii biegłego lub biegłych, lub też instytutu naukowego bądź naukowo-badawczego, gdy potrzebne są wiadomości specjalne. Opinia biegłego, powołanego przez organ procesowy, jest dowodem w sprawie, którym nie jest opinia prywatna (powołana przez stronę), nazywana opinią pozasadową lub pozaprocesową. Sąd decyduje o formie opinii, czy ma być ustna czy pisemna, jak też powołując kilku biegłych decyduje o tym, czy mają oni wspólnie przeprowadzić badanie i wydać jedną wspólną opinię, łączną czy opinie odrębne. Łączna opinia kilku specjalistów z dziedzin pokrewnych nosi nazwę opinii kompleksowej. Taką opinią najczęściej jest opinia instytucji naukowej, która zawsze musi być wydana kolektywnie, (co najmniej dwóch specjalistów) i w formie pisemnej. Cechy opinii określone ustawowo: musi ona być pełna, jasna i bez sprzeczności. Musi być przedstawiona obiektywnie, do czego zobowiązuje biegłego treść składanego przyrzeczenia o wydawaniu ocen z całą sumiennością i bezstronnością. Oczekiwaną przez sąd formą opinii jest opinia kategoryczna, ale gdy nie jest to możliwe, biegły winien dążyć do przedstawienia jej w formie prawdopodobnej ze wskazaniem dozy prawdopodobieństwa. Czasem możliwe jest tylko wydanie opinii alternatywnej.

SUMMARY. *Aim.* This review article presents basic forms, features and kinds of the forensic psychiatrist opinion. *Review.* The court of justice takes forensic expert opinion or the scientific and research institute opinion whenever it needs some special information. Unlike a private expert opinion presented by the defence, the forensic expert opinion requested by the court is considered to be evidence at the trial. The court makes the final decision about the opinion form (i.e. written or verbal, joint or separate in case there are two or more experts) and as to who should be an expert. The joint opinion of experts from different areas is called a complex opinion. Very often this type of opinion is the one prepared by the group of experts at the scientific and research institute and must be in written form. By law, forensic opinion should be complete, clear and without any contradiction. The expert opinion given under oath must be objective and should be prepared with conscientiousness and impartiality. The court expects a categorical statement from the expert, but if this is impossible each opinion should be presented in the probable form with indicating how likely something is. Occasionally only alternative opinion can be offered.

Słowa kluczowe: opinia biegłego psychiatry

Key words: psychiatric forensic expertise

Opinia biegłego lub biegłych zlecana jest przez organ procesowy w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych (o czym była mowa w opracowaniu dotyczącym roli, praw i obowiązków biegłego).

Dzięki posiadanym wiadomościom specjalnym biegły w opinii przedstawia swoje stanowisko wobec przedstawionych mu przez organ procesowy faktów. Rybarczyk [1] stwierdza, że ponieważ biegły jest osobą

bezsronną to „gwarantuje obiektywizm co do danych okoliczności sprawy powoływanych przez strony dla uzasadnienia ich roszczeń, poparty fachowym przygotowaniem teoretycznym oraz praktycznym”.

Stwierdzić należy, że na ogół prawnicy wysoko cenią opiniowanie sądowo-psychiatryczne. Paprzycki [2] na podstawie przeglądu piśmiennictwa Sądu Najwyższego, dotyczącego opiniowania psychiatryczno-psychologicznego w postępowaniu karnym, stwierdził: „Nie sposób wręcz przecenić ten dowód i to zarówno, gdy organ procesowy badał stan zdrowia psychicznego w chwili określonej stawianym zarzutem popełnienia przestępstwa i w toczącym się postępowaniu karnym, jak i gdy rozważa kwestię silnego wzburzenia. We wszystkich tych wypadkach dla dokonania ustaleń potrzebne są «wiadomości specjalne» (art. 176 § 1 kpk – obecnie art. 193 § 1 kpk D.H.) i to posiadane wyłącznie przez psychiatrów i psychologów, a stosowny dowód przeprowadza się przede wszystkim w oparciu o przepisy rozdziału 21 «Biegli» kpk (aktualnie rozdział 22 «Biegli, tłumacze, specjaliści» D.H.), a w szczególności art. 183 i 184 kpk (aktualnie 202 i 203 kpk D.H.).

Paprzycki [2] zwraca się do prawników stanowiących organy procesowe (a więc sędziów i prokuratorów) o uświadomienie sobie, „że nic nie ujmują swemu urzędowi zwracając się o opinię do specjalistów w tak trudnych dziedzinach”, a do psychiatrów i psychologów, aby opracowując opinię brali pod uwagę, „że mają do czynienia «tylko» z prawnikami, którzy z reguły nie posiadają nawet encyklopedycznej wiedzy z zakresu psychiatrii i neurologii”. Nawet gdyby psychiatrom czy psychologom wydawało się, że w danej sprawie wydanie opinii nie jest potrzebne, to powinni oni pamiętać, że „polski ustawodawca w karnej ustawie procesowej nakazał sądowni i prokuratorowi zwracać się o opinię psychiatryczno-psychologiczną w każdym wypadku, gdy organ procesowy, nie będący wyposażony w wiedzę fachową, poweźmie jakąkolwiek wątpliwość co do stanu zdrowia psychicznego oskarżonego (podejrzanego,

skazanego). Obie «strony» muszą jednak zawsze pamiętać o granicach swych kompetencji”.

Mimo tak skromnej postawy Paprzyckiego co do zakresu wiadomości z psychiatrii sądowej prawników, to jednak to oni wtedy, gdy występują w charakterze „organu procesowego” dokonują oceny opinii. Znane jest popularne powiedzenie, że „Sąd jest najwyższym biegłym” i nie można tego kwestionować, bo to rzeczywiście sąd dokonuje niezbędnych dla rozstrzygnięcia sprawy ocen. Dzieje się to na podstawie art. 7 kpk: „Organy postępowania kształtują swe przekonanie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego”, oraz art. 233 § 1 kpc: „Sąd ocenia wiarygodność i moc dowodów według własnego przekonania, na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału” [3, 4].

Istotne jest takie opracowanie opinii sądowo-psychiatrycznej, aby organ procesowy czy to w postępowaniu karnym czy cywilnym nie znalazł podstaw do jej zakwestionowania, czyli że uzasadnienie przedstawionych wniosków musi być dla niego przekonujące.

UNORMOWANIA PRAWNE OPINII BIEGŁEGO

Uwarunkowania prawne powołania specjalistycznej opinii biegłego zawierają art. 193 kpk i art. 278 § 1 i 3 kpc. O taką opinię można się ponadto zwrócić do instytucji naukowej lub specjalistycznej (art. 193 § 2 kpk lub 290 § 1 i 2 kpc), przy czym w kodeksie postępowania cywilnego jest mowa o instytucie naukowym lub naukowo-badawczym.

Art. 193 kpk

§ 1. Jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo biegłych.

§ 2. W celu wydania opinii można też zwrócić się do instytucji naukowej lub specjalistycznej.

§3. W wypadku powołania biegłych z zakresu różnych specjalności, o tym, czy mają oni przeprowadzić badania wspólne i wydać jedną wspólną opinię, czy opinie odrębne, rozstrzyga organ procesowy powołujący biegłych.

Art. 278 kpc

§1. W wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii.

§3. Sąd oznaczy, czy opinia ma być przedstawiona ustnie, czy na piśmie.

Art. 290 kpc

§1. Sąd może zażądać opinii odpowiedniego instytutu naukowego lub naukowo-badawczego. Sąd może zażądać od instytutu dodatkowych wyjaśnień bądź pisemnych, bądź ustnych przez wyznaczoną do tego osobę, może też zarządzić złożenie dodatkowej opinii przez ten sam lub inny instytut.

§2. W opinii instytutu należy wskazać osoby, które przeprowadziły badanie i wydały opinię.

Art. 200 kpk

§1. W zależności od polecenia organu procesowego biegły składa opinię ustnie lub na piśmie.

Powyższe unormowania wskazują, że w obu postępowaniach karnym i cywilnym, od organu procesowego zależy, czy jeśli powołano kilku biegłych to wydają oni opinie odrębne, czy jedną wspólną, łączną. Łączna opinia kilku specjalistów z pokrewnych dziedzin nosi też nazwę opinii kompleksowej. Opinia instytutu jest zawsze opinią zbiorową, kolektywną i aby była uznana za taką musi ją wydać co najmniej dwóch specjalistów. Opinia wydana przez jednego specjalistę nie może być uznana za opinię instytutu. Komentujący te unormowania autorzy [1, 5, 6] wskazują, że słowa „W opinii instytutu należy wskazać osoby, które przeprowadziły badanie i wydały opinię” zawarte w art. 290 §2 kpc niewątpliwie o tym świadczą. Kołakowski [6] stwierdzając, że opinia instytutu zawsze jest

opinią zbiorową powołuje się na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28.09.1965 r., II Pr 321/65/OSN 1966, nr 5, poz. 84 OSP 1967, nr 6, poz. 134 z glosą W. Berutowicza: „opinia instytutu ma być podjęta kolektywnie, po wspólnych badaniach i wyraża stanowisko instytutu, a nie poszczególnych zatrudnionych w nim osób. Osoby te jednak nie mogą zmieniać i uzupełniać ustnie przed sądem opinii instytutu”.

Jakkolwiek to od organu procesowego zależy, czy biegły składa opinię ustną czy pisemną, to jednak przyjęło się, że opinia psychiatryczna sporządzana jest na piśmie. Ma to znaczenia dla biegłego, gdy broni opinię często po długim okresie czasu od jej wydania, może zawsze zajrzeć do jej kopii, a także dla organu procesowego i stron, gdy zgłaszają swe uwagi czy pytania do niej. Opinia instytutu zawsze powinna być opracowana na piśmie. Rybarczyk [1] w swej pracy stwierdza: „Bezpośredni nakaz sporządzania opinii pisemnej dotyczy instytutu naukowego, naukowo-badawczego”. Ponadto należy dodać, że zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości – Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych z dnia 19 listopada 1987 r. (Dz. U. nr 38, poz. 218) §160 – biegły ma obowiązek złożenia w sądzie w sprawach cywilnych opinii wraz z odpisami dla stron.

Opinia biegłego stanowi dowód w sprawie dopiero wtedy, gdy organ procesowy wyda postanowienie o jego przeprowadzeniu (zgodnie z treścią art. 194 kpk i 236 kpc) [5]. Dopiero fakt powołania przez uprawniony organ sprawia, że osoba powołana staje się biegłym w sprawie, a jego opinia dowodem [7] i tylko istnienie tego warunku nadaje fachowym wypowiedziom powołanej osoby walor dowodowy – w postaci opinii biegłego.

Opinie pozasądowe (pozaprocesowe, prywatne) nie mają tego charakteru i jakkolwiek biegły może wydać opinię na żądanie strony, to powinien poinformować ją o tym, że taka opinia nie ma charakteru dowodu w sprawie, jak również nie powinien pisać,

że opracowuje opinię celem przedstawienia jej sądowi. Przedstawienie sądowi takiej opinii może skłonić sąd do powołania biegłych lub żądania uzupełnienia już wydanej opinii.

Tu należy jeszcze przypomnieć, że zgodnie z treścią przyrzeczenia składanego w sprawach karnych (art. 197 §1 kpk) i w sprawach cywilnych (art. 282 §1 kpc) przez biegłych, zobowiązują się oni wykonać swe obowiązki biegłego „z całą sumiennością i bezstronnością”. Zatem zobowiązują się do opracowania opinii obiektywnej. Z tego powodu biegły nie może stwarzać pozorów braku obiektywizmu poprzez zamieszczanie w opinii zwrotów czy sformułowań, które mogłyby budzić wątpliwości organu procesowego czy stron co do jego bezstronności. Dlatego też nie powinien prowadzić rozmów z jedną stroną pod nieobecność drugiej. Nie wolno mu też używać ironicznych czy innych niewłaściwych określeń lub tonu pod adresem którejkolwiek strony, bo to dyskwalifikuje biegłego. W swych wypowiedziach, czy to pisemnych czy ustnych, powinien zachować obiektywizm i nie angażować się po którejkolwiek stronie. Biegły winien jedynie odpowiedzieć na pytania zawarte w tezie dowodowej. Przytaczam stanowisko Czajkowskiego [8]: „Opinia obiektywna powinna być przede wszystkim pozbawiona elementów inkryminujących popełnienie przestępstwa, albo słuszność roszczenia, natomiast winna stwierdzać istnienie pewnych zjawisk, faktów, zdarzeń, cech, właściwości, związków przyczynowo-skutkowych, a także w razie potrzeby, pewnych praw naukowych, zasad, reguł, wniosków itp., a więc takich danych, które ułatwią organowi wykrycie prawdy materialnej”. Jest to możliwe, gdy dane te opierają się na materiale faktycznym rozpatrywanej sprawy oraz na wiadomościach specjalnych reprezentowanych przez biegłego. Podstawą ustaleń biegłego jest wszechstronna analiza całego materiału dowodowego, zawartego w aktach. Nie może on powoływać się na jakiegokolwiek materiały uzyskane dodatkowo, nieznane sądowi i stronom [za 7].

Art. 200 kpk

§2. Opinia powinna zawierać:

- 1) imię, nazwisko, stopień i tytuł naukowy, specjalność i stanowisko zawodowe biegłego,
- 2) imiona i nazwiska oraz pozostałe dane innych osób, które uczestniczyły w przeprowadzeniu ekspertyzy, ze wskazaniem czynności dokonanych przez każdą z nich,
- 3) w wypadku opinii instytucji – także pełną nazwę i siedzibę instytucji,
- 4) czas przeprowadzonych badań oraz datę wydania opinii,
- 5) sprawozdanie z przeprowadzonych czynności i spostrzeżeń oraz oparte na nich wnioski,
- 6) podpisy wszystkich biegłych, którzy uczestniczyli w wydaniu opinii.

§3. Osoby, które brały udział w wydaniu opinii, mogą być, w razie potrzeby, przesłuchane w charakterze biegłych, a osoby, które uczestniczyły w badaniach – w charakterze świadków.

A więc unormowanie to w sposób dość szczegółowy wymienia niezbędną zawartość opinii, wydanej w sprawie karnej. W kodeksie postępowania cywilnego wymagania odnośnie opinii są przedstawione lakonicznie.

Art. 285 kpc

§1. Opinia biegłego powinna zawierać uzasadnienie.

§2. Biegli mogą złożyć opinię łączną.

§3. Jeżeli biegły nie może na razie udzielić wyczerpującej opinii, sąd wyznaczy termin dodatkowy do jej przedstawienia.

Odnosnie opinii wydawanej w postępowaniu karnym Doda [9] przypomina, że „podlega ona wszechstronnej kontroli i ocenie organu procesowego, musi przeto, zawierać wszystkie informacje, które mają znaczenie dla oceny jej zawartości na tle całości kształtu materiałów dowodowych sprawy”. Jako mające zasadnicze znaczenie wymienia on następujące informacje, które powinny znaleźć się w opinii:

- 1) rodzaj i metody przeprowadzonych badań,

- 2) ustalone fakty i podstawy ich ustaleń,
- 3) założenia (teorie, stwierdzenia naukowe itp.), na podstawie których zinterpretowano – wyjaśniono lub oceniono fakty,
- 4) przyjęte wnioski i oceny wraz z uzasadniającymi je argumentami.

Zdaniem Dody [9] takie ujęcie opinii umożliwi organowi procesowemu „prawidłową ocenę rzetelności przeprowadzonych badań, zasadności dokonanych ustaleń, zupełności i trafności zawartych w opinii wniosków i ocen, *eo ipso* – pozwala organowi procesowemu odpowiedzieć na pytanie, czy opinię można uznać za zasadną”.

Autor skonkretyzował wymienione wyżej wymagania i odniósł je do opinii sądowo-psychiatrycznych. Odwołując się do judykatury (orzecznictwa) Sądu Najwyższego stwierdził:

- 1) „opinia psychiatryczna powinna zawierać opis metod i sposobu przeprowadzenia badań, określenia porządku, w jakim je przeprowadzono, tudzież przytaczać wszystkie argumenty oparte na okolicznościach, które mają związek z badanymi faktami, a które podbudowane są fachowymi wyjaśnieniami biegłych”,
- 2) „biegli psychiatrzy powinni zająć stanowisko co do każdego faktu (dowodu) i na podstawie swoich wiadomości specjalnych wykazać, który z nich jest pomocny w określeniu stanu zdrowia psychicznego oskarżonego, a który nie i dlaczego”,
- 3) „biegli psychiatrzy powinni wykorzystać wszystkie dostępne dane co do stanu zdrowia oskarżonego i ustosunkować się do każdego dokumentu dotyczącego oskarżonego oraz uwzględnić wyniki badań biegłego psychologa”.

Doda [9] powołuje się na pogląd Sądu Najwyższego, wyrażony w wyroku z dnia 5 kwietnia 1978 r. (V KR 43/78, OSPNPG 1978, z. 11, poz. 124): „W sytuacji, gdy w nauce psychiatrii istnieją rozbieżne poglądy, obowiązkiem biegłych jest na nie wskazać i przytoczyć przesłanki, dla których przyjmują jeden z nich, gdyż tylko wtedy sąd orzekający może opinię ocenić w sposób

właściwy”. Autor, podzielając pogląd przedstawiony powyżej, powołuje się na ocenę Szymusika [10] zawartą w pracy „Psychiatria w procesie karnym”, że zdarza się, iż „biegły powołuje się na poglądy szkół naukowych, które nie są ogólnie przyjęte lub są powszechnie krytykowane”.

Wymagania dotyczące opinii w sprawach cywilnych przedstawił Rybarczyk [1] stwierdzając, że składa się ona z części merytorycznej oraz uzasadnienia.

W części merytorycznej muszą znaleźć się wyniki analiz biegłego dotyczące okoliczności faktycznych, wskazywanych przez strony. „Wyniki te powinny opierać się na kryteriach wymaganych przez daną specjalność do badania określonych zachowań, zdarzeń i twierdzeń, dodatkowo nawiązywać do całokształtu wiedzy, będącej dorobkiem ludzkości, jak również uwzględniać konkretne okoliczności towarzyszące zmianom w świecie rzeczywistym”. Wszystkie fakty, którymi podczas opracowywania opinii zajmuje się biegły, są następnie analizowane przez sąd pod kątem zawartej w postanowieniu tezy dowodowej.

Uzasadnienie jest niezbędną częścią opinii, wskazywaną ustawowo (art. 285 § 1 kpc). Biegły przedstawia sądowi przesłanki, na których oparł swoje wnioski, a czyni to tak, aby sąd mógł je skontrolować pod względem prawidłowości i logiczności rozumowania. Tu także biegły musi uwzględnić wszystkie dowody, co pozwoli mu na wyrobienie sobie obiektywnego poglądu w konkretnej sprawie. Rybarczyk [1] wskazuje: „Wnioski zawarte w opinii muszą bezwzględnie być rezultatem przemyślanych stwierdzeń i spostrzeżeń, z których każde winno znajdować potwierdzenie w uzasadnieniu, zawierającym dokumentację sporządzonej opinii”. Domysły, przypuszczenia nie mogą stanowić podstawy wnioskowania biegłego. „Jego konkluzje muszą być wynikiem działań opartych na wiedzy specjalistycznej z danej dziedziny i muszą mieć charakter ostateczny, by nie pozostawiać w przedmiocie opinii jakichkolwiek luk”.

CECHY OPINII

Art. 201 kpk

Jeżeli opinia jest niepełna lub niejasna albo gdy zachodzi sprzeczność w samej opinii lub między różnymi opiniami w tej samej sprawie, można wezwać ponownie tych samych biegłych lub powołać innych.

W kodeksie postępowania cywilnego nie znajdujemy odpowiednika zacytowanego wyżej artykułu, który by wymieniał oczekiwane cechy opinii biegłego, natomiast art. 286 mówi o możliwościach ustnego wyjaśnienia złożonej opinii.

Art. 286 kpc

Sąd może zażądać ustnego wyjaśnienia opinii złożonej na piśmie, może też w razie potrzeby zażądać dodatkowej opinii od tych samych lub innych biegłych.

W mojej pracy „Podstawy prawne opinowania sądowo-psychiatrycznego w postępowaniu karnym” przedstawiłam kryteria negatywnych cech opinii na podstawie orzecznictwa Sądu Najwyższego [11]. Oto one:

- 1) Opinia niepełna, gdy:
 - a) pomija dowody mające znaczenie dla opracowania opinii (wyr. SN z 9.05.1988 r., II KR 96/88, OSNKW 1988, nr 9–10, poz. 72; wyr. SN z 24.01.1986 r., IV KR 355/85, OSNPG 1987, nr 3, poz. 37),
 - b) opiera się na niewystarczającym materiale (wyr. SN z 8.08.1980 r., IV KR 152/80, OSNPG 1981, nr 2, poz. 27; wyr. SN z 8.06.1988 r., V KR 59/88, OSNPG 1989, nr 1, poz. 15),
 - c) pomija niezbędne czynniki badawcze (wyr. SN z 12.05.1988 r., II KR 92/88, OSNPG 1989, nr 20, poz. 35),
 - d) nie zawiera uzasadnienia nieprzyjęcia wyników z badań pomocniczych, np. z opinii psychologicznej (wyr. SN z 6.09.1979 r., Rw 198/79, OSNKW 1980, nr 1, poz. 9),
 - e) nie uwzględnia wszelkich możliwych – na tle całokształtu sprawy – wariantów dotyczących przyczyn i przebiegu

zarzucanego sprawcy czynu (wyr. SN z 21.10.1980 r., Rw 361/80, OSNKW 1981, nr 1–2, poz. 7),

- f) zawiera lakoniczną konkluzję bez wskazania przesłanek, którymi kierowali się biegli wydając opinię (wyr. SN z 30.09.1982 r., I KR 228/82, OSNPG 1983, nr 4, poz. 47).
- 2) Opinia niejasna, „gdy jej sformułowanie nie pozwala na zrozumienie wyrażonych w niej ocen i poglądów, a także sposobu dochodzenia do nich lub też zawiera wewnętrzne sprzeczności, posługuje się nielogicznymi argumentami itp.” (wyr. SN z 1.11.1975 r., z. 24/75, OSNKW 1975, nr 12, poz. 172, z głosem Z. Dody, Pal. 1977, nr 3, s. 178–185) oraz gdy „wnioski końcowe są nielogiczne, niewłaściwe lub łączą się z takimi zastrzeżeniami, że nie można wręcz ustalić ostatecznego poglądu biegłego, względnie gdy jest niezrozumiała lub końcowe wnioski nie znajdują oparcia w badaniach” (wyr. SN z 12.05.1988 r., II KR 92/88, OSNPG 1989, nr 2, poz. 35).
 - 3) Sprzeczność między opiniami zachodzi wówczas, gdy występuje między nimi niezgodność, rozbieżność w kwestiach istotnych. Opinia wewnętrznie sprzeczna jest wówczas, gdy zawarte w niej wnioski są nielogiczne, albo nie znajdują oparcia w przeprowadzonych przez biegłych badaniach, lub też budzą istotne zastrzeżenia co do ich trafności w porównaniu z podanym w opinii materiałem badawczym, a także gdy w opinii zawarto kilka różnych, wykluczających się wzajemnie, ocen i wniosków.
- Rybarczyk [1] wymienia następujące cechy opinii w postępowaniu cywilnym: powinna charakteryzować ją „spójność, odpowiednia systematyka i jasność zawartych w niej treści. Pełniąc funkcje środka dowodowego w procesie, musi odpowiadać takim warunkom po to, by ułatwić sądowi odpowiednie odniesienie się do niej i uwzględnienie (lub nie) jej założeń.
- Ten sam autor omawiając stosunek sądu do opinii biegłego podkreśla to, o czym również

mówi Kołakowski [6], że sąd nie jest związany opinią biegłego i dlatego może ją oceniać tak, jak inne dowody. Wskazuje, że sąd bada spójność i jasność opinii oraz czy jest wyczerpująca. Wynika z tego, że sąd weryfikuje opinię zgodnie z treścią art. 201 kpk, a więc czy jest pełna, jasna i bez wewnętrznych sprzeczności. Omawiając ocenę opinii przez sąd Rybarczyk [1] zauważa, że chociaż organ procesowy nie może dokonać merytorycznej oceny opinii, bo nie posiada wiedzy specjalistycznej, to nie może jej bezkrytycznie przyjąć, dlatego: meritum opinii biegłego „będzie uznanie, czy dany tok rozumowania biegłego w opinii i jej uzasadnieniu był prawidłowy, czy też nie”. „W ocenie sąd uwzględni wszystkie poszczególne elementy opinii w kontekście całego środka dowodowego, nie może zaś dokonywać oceny w związku z samymi wnioskami biegłego co do danych faktów”.

RODZAJE OPINII

Organ procesowy oczekuje od biegłego wydania opinii zdecydowanej w treści, kategorycznej w ocenach, w których stwierdzone u osoby opiniowanej zaburzenia psychiczne można połączyć pomostem przyczynowo-skutkowym z oceną poczytalności lub zdolności do podejmowania decyzji czy kierowania swoim postępowaniem. Znaczy to, że biegły mógł stwierdzić rodzaj lub głębokość zaburzeń, które w jego ocenie znosiły lub ograniczały w stopniu znacznym poczytalność sprawcy czynu zabronionego (w postępowaniu karnym) lub w postępowaniu cywilnym wyłączały świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, lub też powodowały, że osoba badana nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem lub też potrzebna jej jest pomoc do prowadzenia jej spraw. Jednak, zwłaszcza w postępowaniu o unieważnienie testamentu, może zdarzyć się, że materiał z akt sprawy nie jest wystarczający do wydania zdecydowanej opinii (np. brak dokumentacji lekarskiej lub jest ona

zbyt ogólnikowa, a zeznania świadków są sprzeczne). Jeżeli jednak zeznania jednej grupy świadków składają się na kliniczny obraz określonych zaburzeń chorobowych, a wypowiedzi drugiej grupy są niejednolite, lub mimo przedstawiania testatora jako w pełni zdrowego, opisują go jako człowieka bezradnego i nieco zagubionego, może to pozwolić na wydanie opinii prawdopodobnej, z określeniem większej lub mniejszej dozy prawdopodobieństwa wyłączenia świadomego albo swobodnego powzięcia decyzji i wyrażenia swojej woli. Gdyby jednak biegły nie mógł wydać opinii prawdopodobnej wtedy zmusi to biegłego do wydania opinii alternatywnej, uzależnionej od tego, której grupy świadków zeznania zostaną przyjęte przez sąd jako wiarygodne.

Niekiedy organ procesowy zleca biegłemu wydanie opinii, która nie odnosi się do zgromadzonych w materiale sprawy faktów, lecz w oderwaniu od nich sąd oczekuje przedstawienia własnych poglądów biegłych lub też poglądów omawianych w literaturze opiniowania sądowo-psychiatrycznego i przyjętych przez ogół psychiatrów na interesujące sąd zagadnienie. Jest to opinia abstrakcyjna. Paprzycki [2] zauważa, że w takich wypadkach opinia psychiatryczna musi być tak sformułowana, by nie ulegało wątpliwości, że odnosi się ona do hipotetycznego stanu faktycznego.

Opinii abstrakcyjnej nie należy mylić z zarzutem abstrakcyjności stawianym niekiedy opinii, co podnosi Heitzman [12]. Taki zarzut można postawić opinii krytykowanej przez Kalinowskiego [7]: „Opinia oparta nie na faktach i spostrzeżeniach biegłego, lecz na jego osobistych przypuszczeniach, domysłach, na tzw. «wycuciu» itp. pozbawiona jest wartości dowodowej i świadczy o niezrozumieniu przez biegłego jego roli w procesie karnym”. Oczywiście to samo można odnieść do opinii wydanej w procesie cywilnym.

Heitzman [13] zwraca uwagę na „intuicję biegłego” w opiniowaniu sądowo-psychiatrycznym, która będąc „czymś subiektywnym” jednak opiera się na klinicznym

doświadczeniu lekarza, pozwalającym mu „stworzyć względnie spójny psychologiczny obraz sprawcy i mechanizmów leżących u podstaw jego przestępczej aktywności”. Stwierdza on zatem, że chociaż „intuicja biegłego nie może być uznana za podstawę jego wywodów w opinii, również stwarza ona pewien «całokształt okoliczności», dzięki którym opinia sądowo-psychiatryczna jest bardziej obiektywna i prawdziwa”. W ekspertyzie sądowo-psychiatrycznej doświadczenie biegłego ma rzeczywiście ogromne znaczenie, gdyż ułatwia mu ono wyciąganie wniosków z materiału zawartego w aktach sprawy i/lub badań osoby opiniowanej. Moim zdaniem sama intuicja biegłego, nie podparta jego wiedzą i doświadczeniem, nie ma tu istotnego znaczenia.

PIŚMIENNICTWO

1. Rybarczyk M. Biegły w postępowaniu cywilnym. Opinia. Odpowiedzialność. Wynagrodzenie. Warszawa: Wyd CH Beck; 2001.
2. Paprzycki LK. Opiniowanie sądowo-psychiatryczne w postępowaniu karnym, w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego. Prokuratura i Prawo 1995; 7–8: 25–37.
3. Nowe kodeksy karne – 1997 r. z uzasadnieniami. Kodeks karny. Kodeks postępowania karnego. Kodeks karny wykonawczy. Warszawa: Wyd Oraw; 1997.
4. Kodeks cywilny, postępowania cywilnego, rodzinny i opiekuńczy. Stan prawny na 5 czerwca 2002 r. Bielsko-Biała: 2002.
5. Rejman S. Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym. Warszawa: Wyd Praw; 1967.
6. Kołakowski K. Opinia biegłych. W: Piasecki K, red. Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. I. Warszawa: Wyd CH Beck; 1996.
7. Kalinowski S. Biegły w postępowaniu karnym. Zagadnienia wybrane. Warszawa: Wyd Praw; 1967.
8. Czajkowski K. Prawa i obowiązki biegłego. Warszawa: Wyd Praw; 1967.
9. Doda Z. Dowód z opinii biegłego w postępowaniu karnym. Prokuratura i Prawo 1995; 6: 24–43.
10. Szymusik A. Badanie i opinia sądowo-psychiatryczna. W: Cieślak M, Spett K, Szymusik A, Wolter W. Psychiatria w procesie karnym. Warszawa: Wyd Praw; 1991: 357–76.
11. Hajdukiewicz D. Podstawy prawne opiniowania sądowo-psychiatrycznego w postępowaniu karnym, w sprawach o wykroczenia oraz w sprawach nieletnich. Warszawa: IPiN; 2001.
12. Heitzman J. Konstrukcja opinii sądowo-psychiatrycznej. W: Gierowski JK, Szymusik A, red. Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie. Wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej. Kraków: Coll Med UJ; 1996: 45–62.
13. Heitzman J. Wybrane metodologiczne aspekty obiektywności w opiniowaniu sądowo-psychiatrycznym. W: Gierowski JK, Szymusik A, red. Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie. Wybrane zagadnienia z psychiatrii, psychologii i seksuologii sądowej. Kraków: Coll Med UJ; 1996: 63–71.

Adres: Dr Danuta Hajdukiewicz, Klinika Psychiatrii Sądowej Instytutu Psychiatrii i Neurologii, ul. Partyzantów 2/4, 05-802 Pruszków